

Psychological Counselor-PhD
Azmi Bayram İLBAY

 <https://orcid.org/0000-0001-5907-0503>

Nilüfer / Bursa / Turkey
<https://azmibayramilbay.wordpress.com>

azmibayramilbay@gmail.com

Araştırma Makalesi

Geliş/Received	: 18.08.2019
Kabul/Accepted	: 24.10.2019

Paper

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destansı Hikayesinin Transaksiyonel Analizi

ÖZET

Araştırma, Dede Korkut kitabında yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han destansı hikâyesindeki ilişkilere ve iletişim ortamına odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı; hikayedeki ilişki ve iletişimlerin Transaksiyonel Analiz kavramlarına dayalı yöntemle ele alarak analiz etmektir. Analizler sonucunda; hikâyenin transaksiyonel analiz açısından yetişkin ego durumunun iletişim durumlarında hakim orana sahip olduğu belirlenmiştir. Ana-baba ego durumundan gerek duyuldukça yararlandığı, çocuk ego durumuna ise daha az başvurduğu görülmektedir. İletişim analizinde hikâyede, örtük transaksiyonlardan daha çok tamamlayıcı transaksiyonların yaygın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Eşler arası ilişkiler ve kadınların kaynak olduğu iletişim durumları, transaksiyonel analiz açısından sağlıklı ilişkiler barındırdığı belirlenmiştir. Çapraz transaksiyonlara ise beyler arası ilişkilerde rastlanılmaktadır. Bu iletişim durumu, beyler arasındaki statü farklılıklarına bağlı güç mücadelesinin eşlik etmesiyle açıklanabilir. Elde edilen bulgular sonucunda; hikayedeki Türk kültür yapısının, sağlıklı iletişim iklimi barındırdığını ortaya koymaktadır. Dede Korkut Kitabı'nın farklı sosyal bilim dallarının yöntem ve teknikleriyle incelenerek, muhtevastaki farklı zenginliklerin açığa çıkarılabileceği hipotezini güçlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, İletişim, Transaksiyonel Analiz

Transactional Analysis in Epic Story of Boğaç Han The Son of Dirse Han

ABSTRACT

This research focuses on the communication environment and relationships in the epic story of Dirse Han's son Boğaç Han, which is in the book of Dede Korkut. Relations and communications in the story are being analyzed with the method based on the concepts of transactional analysis. As a result of analyses, in the analysis of the story in terms of transactional analysis it was found out that adult ego state had dominant rate in communication. It is seen that parental ego state is utilized when necessary, but child ego state is used less. In the relations that takes place in the story, the reality of adult ego state's being preferred make us think that proceeding the communication by avoiding conflict is given importance. The relations between couples and the situations in which the women are the source, are found suitable for the criteria of healthy communication in terms of transactional analysis. Cross transactions are seen in the relations among men. This can be explained as struggle for power accompanying the states of communication. In these relations, it could be considered that the reason of cross transaction stems from status difference in addition to struggle for power. The findings obtained reveal that Turkish culture structure bears healthy communication atmosphere instead of the allegations of its bearing communication conflict. The examination of the book Dede Korkut with the methods and techniques of different social science fields strengthens the hypothesis revealing the richness in the Turkish culture structure could be exposed.

Keywords: Book of Dede Korkut, Communication, Transactional Analysis

GİRİŞ

Dede Korkut Kitabı, Türk milli kültür varlığımıza ışık tutan şah eserlerimizdendir (Ergin, 1995). Durbilmez (2015), kültürün canlı tutulmasını, o kültürdeki başyapıtların canlı tutulmasına bağlamaktadır. Ayrıca Kıran (2015), Dede Korkut hikâyelerinin modern olarak nitelenecek öğeler taşımakta olduğunu vurgulamaktadır. Dede Korkut kitabı, Türk kültürünün tüm öğelerini yansıtır (Kılıç, 1997). Bu yüzden günümüze kadar ulaşan eserin, fenomenolojik öğeler barındırdığı düşünülebilir. Eserin muhtevastındaki değerleri farklı bakış açılarıyla ele alma gereği aşikardır. Bu çalışma; modern ve psikolojik ele alış niteliğiyle hikayenin fenomenolojik öğelerini açığa çıkararak, eserin canlılığını sürdürülebilirliğine katkı sunabilir. Bu amaca hizmet eden literatürde; Taş ve Dağtaş (2016) araştırmaları Dede Korkut hikayelerinin Transaksiyonel analiz bakış açısıyla ele alındığı tek araştırmadır. Bu araştırma; Dede Korkut hikayelerinden, ilk hikaye olan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu* adlı hikayenin konu edildiği, daha kapsamlı ve derin ele almanın amaçlandığı bir araştırmadır. Araştırmaya, Dede Korkut kitabında ilk destansı hikaye olan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'ndan* başlanmıştır. Bu bağlamda araştırma, Dede Korkut kitabındaki *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* destansı hikâyesindeki ilişkiler ve iletişim ortamını ele almaktadır. Ayrıca hikâyedeki bireylerin kişiler arası ilişkilerde hangi benlik durumlarıyla iletişim kurdukları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yüzden hikâyenin, iletişim boyutuna ve fenomenolojik öğelerine odaklanmak araştırmanın amaçları arasındadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde transaksiyonel analiz yöntemi, nitelikleri bakımındanele alındığında; hikâyedeki ilişkilere eşlik eden algısal faktörlere ve fenomenolojik öğelere dayanarak ego durumları ve transaksiyonları belirleyebilme olanağı sunabilen kuramdır.

Transaksiyonel Analiz (TA)

Hem kişilik hem sosyal etkileşimi açıklayabilen kuramdır. Humanistik bakış açılarına dayanır (Nelson Jones, 1982). Kurama göre ilişkiler, sabit kurallara göre gelişip değişemeyeceği ve beklenen bir tepkiyle sonuçlanamayacağı varsayılr. Kişiliğe ve ilişkilere odaklanan kuramsal farklı bakış açıdır (Woollams & Brown, 1979). Birey, duygusal olarak gelişmek ve özerklik kazanmak eğilimindedir. Bilinçli ya da bilinçsiz seçimler yapan birey; yaşam akışındaki yazgısını değiştirebilir ve geliştirebilir (Steiner, 1974).

TA, kişiliğin davranışsal öğeleri yanında düşünme, hissetme ve bilinci artırma üzerinde durur (Corey, 1996). İletişimdeki sözlü ve sözsüz mesajların analiz gereksinimi, transaksiyonel analizin sunduğu olanaklardandır. Bu yaklaşım, kişinin kişiler arasındaki ve iç dünyasında gerçekleşen işlemlerin analizi için bir çerçeve oluşturur. Bu analiz üç ego hâli kavramına dayanarak yapıldığında, ego durumları analizi olarak adlandırılmaktadır. Kuramın fenomenolojik öğelerin belirlenmesine olanak sunduğu diğer analiz ise; transaksiyonlara dayanılarak yapılmaktadır (Altıntaş, 2003; Akbağ, 2000; Başay ve Öğretir-Özçelik, 2018; Corey, 1996; Dökmen, 1994; Nelson Jones, 1982).

Ego durumları kavramını öne süren kuram, psikoanalitik iç görüyü davranışlarla birleştirmiştir. Ego durumu; fenomenolojik anlamdaki bir duruma ilişkin duyguları operasyonel bir davranış örüntüsüne dönüştürme sistemidir (Nelson Jones, 1982). Kurama göre üç farklı davranış modeli veya

ego durumu vardır. Ego durumlarından biri tercih edilerek davranışta bulunulur (Berne, 1961; 2001). Her bireye ebeveyn, yetişkin ve çocuk olmak üzere üç ego durumunu yaşar. Ruhsal enerjinin fazla harekete geçtiği ego durumu bireyin davranışlarını belirleyen yönetici güce sahip olur (Berne, 1964; 1988). Ego durumları, davranış örüntülerini belirleyen sistemdir (Altıntaş, 2003; Stewart & Joines, 1999).

Bireyin davranış modellerinden ilki ana-baba (ebeveyn) ego durumu; ebeveyn niteliğindeki kişilerin etkisiyle gelişir. «Yapman gerek» ve «yapsan iyi olur»ları içerir (Akkoyun, 2001). Yargı, değer, görüş ve tutumlarla belirginleşmektedir. İşlevi ise, kararları otomatik hâle getirerek kaygıyı azaltmaktır (Nelson Jones, 1982). Koruyucu ve eleştirel ebeveyn olmak üzere iki şekilde gözlenmektedir. Koruyucu ebeveyn; ilgili, özen gösterici, bağışlayıcı, destekleyici, izin verici, şefkatli, koruyucu ve endişelidir. Eleştirel ebeveyn ise inatçı, güçlü, aşırı koruyucu, ilkeli, cezalandırıcı ve görev yükleyicidir (Akkoyun, 2001). Çocuk ego durumu ise; bireyin yaşamla baş etmek üzere kendi potansiyelini işe koşarken kendisinin oluşturduğu ve çocukluğundan da izler taşıyan duygu, düşünce ve davranış örüntüleridir (Akkoyun, 2001). Bireyler, ilk denemelerden edindiklerini yaşamına taşıyacaktır (Nelson Jones, 1982). Problem çözme biçimi öznel algılara dayalıdır. İçimizde “Doğal Çocuk” veya “Uyumlu Çocuk” olabilir. Doğal çocuk; dürtüleriyle hareket eden, eğitilmemiş, içten ve canlıdır. Önsözleriyle ve içgüdülerıyla hareket eder. Dünyadaki ebeveyn figürlerine tepkide bulunmaktan uzak durabilir, kendini spontan olarak ifade edebilir. Uyumlu Çocuk ise doğal çocuktan farklı olarak, sanki ebeveynlerini dinliyormuş ya da gözlüyormuş gibi tepkide bulunur, mızızlanır, razı olur veya isyan eder (Corey, 1996). Son olarak yetişkin ego durumu ise; şimdiki gerçekliğe göre sergilenen ego durumudur. Özerk duygu, düşünce ve davranış örüntülerini içerir. Nesnel verileri işleyerek problem çözer. Şu ana odaklanır (Akkoyun, 2001). Pişmanlıkları azaltma ve yaratıcılığı arttırmaya çalışır (Akbağ, 2000). Diğer ego durumlarının içsel ve dışsal isteklerini karşılar, arabulucu görevi üstlenir. Özgün duygu, düşünce, davranışsal örüntülerini kapsar (James & Jongeward, 1993).

Kuram, davranışların analizinde transaksiyonlara da başvurmaktadır. Kişilerarası iletişimde bir uyarıcı ve bir tepkiden oluşan birime, transaksiyon (iletişim işlemi) adı verilir. Transaksiyon, iki kişinin ego durumları arasında analiz yapmayı kolaylaştırmaktadır (Akkoyun, 2001). Berne (2001), temelde tamamlayıcı, çapraz ve gizil olmak üzere üç tür transaksiyonun bulunduğunu belirtmiştir. Tamamlayıcı transaksiyonlar; iletişimde bulunanların birinin yalnızca bir ego durumundan hareket ettiği ve uyarıcı gönderenin hedeflediği ego durumundan tepki aldığı transaksiyonlardır. Uyarıcı tepki transaksiyonlarının yönünün tutarlı olduğu durumlardır. İletişimin I.kuralı: Transaksiyonlar tamamlayıcı olursa iletişim sürebilir. Çapraz transaksiyonlar; iletişimde başka bir ego durumlarından tepkide bulunulmasıdır. İletişimin II. kuralı: Transaksiyonlar kapalı olduğunda, taraflardan birisi ya da ikisi birlikte ego durumlarını değiştirerek yeniden iletişim kurmadıkça, iletişim sürdürülemez. Gizil (Örtük) transaksiyonlar ise; diğer taransaksiyonlara göre daha karmaşıktır. İki egodan fazlasını içerir ve gönderilen mesaj gizlidir (Akkoyun, 2001; Corey, 1996). İletişimde açıkça ifade edilen (sosyal mesaj) ile açıkça ifade edilemeyen (psikolojik mesaj) birbiriyle uyuşmadığından, örtük transaksiyonlar iletişim çatışmaları barındırır (Akbaba, 1999). İletişimin sürdürülebilmesi bireylerin beklentisinin karşılanmasına bağlıdır. İletişimin III. kuralı: Bir gizil transaksiyonun davranışsal sonucunu, psikolojik düzey belirlemektedir (Akkoyun, 2001). Tamamlayıcı transaksiyon barındıran

ilişkiler yapıcı nitelikler taşımaktadır. Gizil transaksyonlar, dolaylı bir ilişki barındırdığından yıkıcı olabilir. Eğer psikolojik düzeyde konuşmak mümkün olmuyorsa, kapalı transaksyonlardan yararlanılabilir (Akkoyun, 2001).

YÖNTEM

Bu araştırma; Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesindeki iletişim durumları ve iletişim ikliminin fenomenolojik öğelerinin içeriğini, psikoloji biliminin kuramlarından transaksyonel analiz yöntemiyle kodlayarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, metod iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak veri toplama işlemi Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesindeki içeriğin metin analiziyle yapılacaktır. Karasar'a (2008) göre, metin analizi nitel araştırma yöntemlerindedir ve araştırmalara nitel veri sağlayabilir. Hikayedeki metnin içerik analizinden elde edilen veriler, ikinci aşamada betimsel istatistiksel yöntem tabii tutulacaktır. Araştırma, Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinin sınırlılığında gerçekleştirilecektir.

İşlem

Dede korkut kitabındaki destansı hikâyelerin farklı bilimlerin yöntem ve teknikleriyle ele alınması önemlidir (Karahasanoğlu, 2002; 2003). Belirtilen önem gerekçesiyle, kültürel mirasımızı yansıtan, Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesindeki iletişim ortamı psikoloji biliminin kuramlarından Transaksyonel analiz kuramı bakış açısından yararlanılarak ele alınacaktır. Bu aşamada; işleme tabii tutulacak otuz dört iletişim durumu, Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında iki uzmanın yanında Halk Edebiyatı alanında bir uzmanın görüşüne başvurulmuş olarak oluşturulmuştur. Uzmanlar belirlenen otuz dört iletişim durumunu amacı yansıtmada yeterli bulmuşlardır. Ayrıca uzmanlar, bu iletişim durumlarının kategorilere ayrılması konusunda ise sekiz kategori önermişlerdir. Bu kategoriler ise; hikâyenin genel iletişimi, karşılıklı konuşmalar, beylerin beylerle ilişkileri, beylerin yiğitlerle ilişkileri, eşler arası ilişkiler, ebeveyn ve çocuk arası ilişkiler, aile dışındaki bireylerle kurulan ilişkiler, kadınların başlattığı ilişkiler şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın ilk işlem basamağında, kuramsal bağlantıya bağlı olarak hikayedeki metnin içeriğinin analizi yapılacaktır. Hikâyedeki metnin içerik analizinde elde edilen iletişim durumları ve bu iletişimlerdeki belirlenen ego durumları ise aşağıda sıralanmıştır:

1) *"Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı... Kimin ki oğlu kız yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yabnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demişti."*(Ergin,1995: 21)

Bayındır Han'a göre çocuk sahibi olamamak ya da çocuk sahibi olmayı geciktirmek Tanrı Teâlâ'nın reddettiği bir durumdur. Bayındır Han, bu toplumsal değeri önemsemeyen Dirse Han'a ana-baba ego durumuna mesajlar göndermiştir. Bayındır Han'ın kullandığı ana-baba ego durumuna eleştiricilik eşlik etmektedir. Bayındır Han'dan Dirse Han'a gönderilen mesajda örtük mesajlar da yer almaktadır. Bu mesajlar Dirse Han'a yönelik eleştiri ve uyarılardır. Örtük mesajlarla Dirse Han'ın sorumlulukları hatırlatılmaktadır.

2) *"Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçe, altına*

döşediler. Karakoyun yahnisinden önüne getirdiler.” (Ergin,1995: 22).

Bayındır Han’ın yiğitlerinden Dirse Han’a gönderilen mesajda “*Buyruk böyledir han’ım*” denilmesi iletişime Ana-Baba ego durumunun eşlik ettiğini göstermektedir. Ana-Baba ego durumu eleştirici tepkilerle sergilenir. “*Dirse Han der:... benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu dedi.*” Bayındır Han’ın ana-baba benlik rolünden gönderdiği mesaj, Dirse Han’ın ana-baba benlik rolüyle algılanmaktadır. Dirse Han’ın iletişiminin psikolojik boyutunda suçluluk hisleri hakimdir.

3) “*Dediler: ... oğlu kız olmayana Tanrı Teâlâ beddua etmiştir, biz de beddua ederiz demiştir dediler.*” (Ergin,1995: 22).

Bayındır Han’ın Tanrı Teâlâ’nın buyruğuna boyun eğişindeki iletişimine ana-baba benlik rolü eşlik etmektedir. Bayındır Han’ın yardımcıları bu buyruğa ana-baba benlik rolleriyle tepki vermektedirler.

4) “*Kalkarak yiğitlerim yerinizden doğrulun, bu garaip bana ya bendendir ya hatundandır dedi.*” (Ergin,1995: 22).

Dirse Han, Bayındır Han’dan gönderilen mesajlara yetişkin ego rolüyle tepki vermektedir. Bayındır Han, bu eksikliğin nedenini akılcı sorgulamayla gerçekleştirmektedir.

5) *Beri gel başımın baktı evimin tahtı
Eviden çıkıp yürüyünce servi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Kavunum yemişim diivleğim
Görüyor musun neler oldu” (Ergin,1995: 22,23).*

Dirse Han’ın eşine seslenişi etkili iletişim öğelerini barındırmaktadır. Deyişte dile getirilen ifadeler saygıya dayalı, ego geliştirici, benliği geliştiren kişiliği zedelemekten kurulan bir iletişim biçimidir. Dirse Han, yetişkin benlik rolüyle eşine seslenmektedir.

6) “*Dirse Han: Senden midir, benden midir, Tanrı Teâlâ bize bir topaç gibi oğul vermez nedendir Der:...Han kız sebebi nedir söyle bana.*” (Ergin,1995: 23).

Dirse Han, yetişkin benlik rolünden, eşinin yetişkin benlik rolüne mesaj göndermektedir. Yetişkin benlik rolünde akılcı sorgulamalar problemin çözümlenmesini destekler. Dirse Han’ın eşine açık iletişim sergileyerek, gerçeği dile getirmesini beklemektedir. *Dirse Han’ın hatunu söylemiş, görelim ne söylemiş. Der: Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme, yerinden kalk, alaca çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuz’un Dış Oğuz’un beylerini basma topla, aç görersen doyur, çıplak görersen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığ, göl gibi kıımız sağdır, büyük ziyafet*

ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir, dedi.” (Ergin,1995:24). Dirse Han, eşinin açıklıkla dile getirdiği uyarılarını akılcı bir biçimde değerlendirerek uyum sağlar. Çocuk sahibi olamayışlarının bilinen bir nedeni yoktur. Eksiklikleri sayarak yetişkin benlik rolüne dayalı bir iletişim kurar. Kurduğu iletişimde, çocuk sahibi olma isteğini hem Oğuz beylerine ilan etmesi hem de Tanrı’ya yakarışında dile getirmesi gerektiği öneriliyor. Hikâyenin bu aşamasında ayrıca, yöneticilere halkın tüm sorunlarına çözüm üretme sorumluluğu yüklenmiştir. Bütün sorumluluklar yerine getirilmesinin ardından “Ağzı dualının hayır duası”nın alınması da önerilmektedir. Bu mesaj önemli sosyal değerdir. Bu mesaja göre çocuk, tanrının ana babaya verdiği bir emaneti ve hediyesidir. Bu mesaj, örtük olarak aktarılır.

7) “Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi.” (Ergin,1995:24).

Dirse Han, eşinin deyişindeki önerilere uyar ve yapılması gerekenleri yapar. İkili arasındaki bu iletişim, yetişkin ego rolleriyle gerçekleşmektedir. İlişkilerine akılcılık yanında saygıya dayalı iletişim eşlik ettiği söylenebilir.

8) “Boğa ile oğlan bir hamle çekiştiler... Ne oğlan yener, ne boğa yener. Oğlan fikreyledi, der: Bir dama direk vururlar, o dama destek olur, ben bunun altına niye destek oluyorum duruyorum dedi... Boğa ayak üstünde duramadı, düştü tepesinin üstüne yıkıldı ...” (Ergin,1995:25).

Dirse Han’ın oğlu kendisiyle iç iletişim gerçekleştirmektedir. İç iletişimde yaşadığı probleme akılcı çözümler üretmiştir. Dirse Han’ın oğlancığı kendi iç iletişimini yetişkin ego rolüyle gerçekleştirdiği görünmektedir. Bulduğu akılcı çözüm ile de boğayı yenmeyi başarmıştır.

9) “Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplandılar, aferin dediler. Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberine alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alı versin dediler.” (Ergin,1995:25).

Hikayede; ad koyma, beylik verme gibi toplumsal değerler, akılcı biçimde başarıya göre belirlenerek gerçekleştirilmektedir. Bu durum, yetişkin ego durumunun etkin kullanımınıdır. Ad koyma görevinin yerine getirilmesinde ayrıca Dedem Korkut’un aracılık etmesi iletişimde ana-baba ego durumundan yararlandığını göstermektedir.

10) “Çağırdılar, Dedem Korkut gelir oldu... Der:
Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana.
Taht ver erdemlidir...
Altın başlı otağ ver bu oğlana.
Gölge olsun erdemlidir.
Omuşu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana.
Giyer olsun hünerlidir.” (Ergin,1995:26).

Dede Korkut; tahtı, bey olmayı hak edişi, binek atları almayı, en değerli mal mülk ve servete

sahip olmayı, otağ sahibi olmayı tüm bu saygınlıkların görünüşü olan elbiselere sahip olmayı erdemli ve hünerli oluşa bağlayarak akılcı bir tavır sergilemektedir. Dede Korkut ve Dirse Han arasındaki iletişim yetişkin ego rolleriyle gerçekleşmektedir. *“Bayındır Han’ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim yaşını Allah versin dedi. Dirse Han oğlana beylik verdi, taht verdi.”* (Ergin,1995:26). Dirse Han, yetişkin ego rolüne gönderilen mesajı aynı şekilde alır ve uygular. Dede Korkut akılcı bir tavırla çocuğun başarısına, hünerine göre ad vermiştir. Allah’ın ömür biçme yetkisine karışmayarak sınırları ve ölçüleri dikkatle korumuştur.

11) *“Oğlan tahta çıktı, babasının kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit haset eylediler, birbirine söylediler: Gelin oğlanı babasına çekistirelim. Olur ki öldürür, gene bizim izzetimiz hürmetimiz onun babasının yanında boş olur, ziyade olur dediler.”* (Ergin,1995:26).

Kırk yiğit iletişimini çocuk ego durumuyla gerçekleştirmektedir. Çocuk ego durumuna, kısıncı tavrılar ve kaybedilen çıkarların korunma dürtüsü eşlik etmektedir. Otoritenin belirleyici etkisinin tersine kırk yiğit, çocuk ego durumunun “asi çocuk” tavrılarını kullanmaktadırlar.

12) *“... böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak daha iyidir, öldürsene dediler. Dirse Han varın getirin, öldüreyim, dedi”* (Ergin,1995:27).

Dirse Han kırk yiğidin ana-baba rollerinden gönderdikleri eleştirici tavrılarını çocuk ego rolüyle algılayarak boyun eğmektedir. Boyun eğdirmek için kırk yiğidin sosyal baskıları kullanması göze çarpmaktadır.

13) *“... yiğitlerini okşa beraberine al, oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeğe bak, eğer böyle öldürmezsen bir türlü daha öldüremezsin, belli bil dediler.”*(Ergin,1995:27).

Sosyal baskıların etkisinde kalan Dirse Han, ana-baba ego durumundan gelen mesajlara çocuk ego durumunun uslu çocuğuyla boyun eğer.

14) *“Dirse Han yerinden kalktı. Oğlanı yanına alıp kırk yiğidi beraberine aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk namerdin bir kaç oğlanın yanına geldi, der: Baban dedi geyikleri kovalasın getirsin benim önümde tepelesin, oğlumun at koşturmasını, kılıç çalışsın, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim dedi, dediler. Oğlandır ne bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu. babasının önünde vuruyordu”.* (Ergin,1995:28).

Dirse Han sosyal baskıya çocuk ego durumunun uslu çocuğuyla boyun eğerken kırk namert Boğaç Han ile iletişime girerler. Kırk namert ana-baba ego durumunu kullanarak Boğaç Han’ın çocuk ego durumuna boyun eğme davranışını doğuracak mesajlarla yönlendirmişlerdir. Boğaç Han da uslu çocuğuyla kırk namerdin söylediklerine güvenerek boyun eğer. *“Babam at koşturduğuma baksın kıvansın, ok atışına baksın güvensin, kılıç çalışmaya baksın sevinsin diyordu.”* (Ergin,1995: 28). Boğaç Han, iç iletişiminde babasının kendisiyle övüneceğine inanarak hünerlerini babasının önünde sergilemekte-

dir. Kırk namerdin söylediklerini çocuk ego durumuyla uslu uslu uygular. Ancak Boğaç Han'ın bu davranışı avladıklarını babasının önünde öldürüşü örtük iletişim düzeyinde çatışma kaynağı olmaktadır.

15) *“O kırk namertler derler: Dirse Han, görüyor musun oğlanı, kırdı bayırda geyiği kovalıyor senin önüne getiriyor, geyiğe atarken ok ile seni vurup öldürecek, oğlan seni öldürmeden sen oğlunu öldürmeğe bak dediler. Oğlan geyiği kovalarken babasının önünden gelip gidiyordu. Dirse Han Korkut sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiyeye kalkıp kuvvetle çekti, doğrultup attı, oğlanı iki küreğinin arasından vurup çaktı, yıktı. Ok isabet etti, alca kam fışkardı koynu doldu, büyük cins atının boynunu kucakladı yere düştü.” (Ergin,1995: 28).*

Kırk namertler, ana-baba ego durumundan Dirse Han'ın ana-baba ego durumuna eleştirici nitelikteki mesajlarını örtük mesajlarla destekleyerek göndermektedirler. Ancak bu mesajlar örtük mesajlarla tahrik edici olarak kullanılmaktadır. Kırk namertler Boğaç Han'ın yaptıklarının Dirse Han'ın otoritesine başkaldırı mesajları taşıdığını aktarırlar. Dirse Han ana-baba ego durumunun eleştirici yönünün etkisi altında kalır.

16) *“Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne gürleyip düşsün.” (Ergin,1995: 28).*

Dirse Han, ana-baba ego durumunun koruyucu tavrıyla tepki gösterir.

17) *“Dirse Han'ın batunu oğlancığının ilk avıdır diye attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Oğuz beylerine ziyafet vereyim dedi.”*

Dirse Han'ın eşi koruyucu ana-baba ego durumuyla oğlancığının ilk avı ile övünmekte bu mutluluğunu diğer insanlarla paylaşmaktadır.

18) *“Başını kaldırdı Dirse Han'ın yüzüne baktı. Sağ ile soluna göz gezdirdi, oğlancığını görmedi. Kara bağırsarıldı, bütün yüreği oynadı, kara süzme gözleri kan yaş doldu.” (Ergin,1995: 29).*

Dirse Han'ın eşi, koruyucu ana-baba ego durumuyla hareket etmektedir. Koruyuculuğuna eşlik eden tedirginlik kötü bir şeyler olacaktı hissi iç iletişiminden davranışlarına yansımaktadır.

19) *Beri gel basımın baktı evimin tahtı ...*

Göz açıp da gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

A Dirse Han

Kalkarak yerinden doğruldun

Yelesi kara cins atına sıçrayıp bindin

Göğsü güzel koca dağa ava çıktın

İki vardın bir geliyorsun yavrum hani

Karanlık gecede bulduğun oğul hani” (Ergin,1995: 29).

Dirse Han'ın eşi Dirse Han'a seslenirken yetişkin ego durumuyla seslenmektedir. Bu iletişimin saygıya dayalı biçimde gerçekleştirilen bir iletişim olduğu dikkati çekmektedir. Daha sonra “oğul hanı” diyerek asıl konuya geçiş yapılarak oğulun yokluğunun nedenleri akılcı bir tavırla sorgulanmaktadır.

20) “Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han yaman seğriyor.
Kesilsin oğlanın emdiği süt damarım yaman sızlıyor.

...

Dilek ile bir oğul zorla buldum” (Ergin,1995: 29).

Göz seğirmesi, oğlun emdiği süt damarının sızlaması, bağrın yanması gibi mesajlardan yararlanan anne kötü şeyler olacağını hissederek koruyucu ana-baba ego durumuyla iletişim kurmaktadır.

21) “Yalnız oğul haberini a Dirse Han söyle bana
Karşı yatan Ala Dağdan bir oğul uçurdunsa söyle bana
Taşkın akan koşan sudan bir oğul akattınsa söyle bana
Aslan ile kaplana bir oğul yedirdinse söyle bana” (Ergin,1995. 29,30).

Dirse Han'ın eşi bu deyişindeki ifadeleriyle, yetişkin ego durumunun etkisiyle iletişime geçmektedirler. Gerçeği aramakta, olup bitenleri, oğlancığının başına gelenleri, anlamaya çalışmaktadır.

22) “Kara giyimli azgın dinli kafırlere bir oğul aldirdunsa söyle bana” (Ergin,1995,s.30).

Dirse Han'ın eşi koruyucu ana-baba ego durumunun etkisiyle “kara giyimli, azgın dinli kafır” olarak tanımladığı kişilere örtük mesajlar göndermektedir.

23) “Kara başım kurban olsun bugün sana” (Ergin,1995: 30).
“Dedi. feryat fıgan eyledi ağladı. Böyle deyince Dirse Han hatununa cevap vermedi,...”(Ergin,1995: 30).

Dirse Han'ın eşi oğlancığına ilişkin koruyucu ana-baba ego durumuyla hareket ederek oğlancığını kurtarmak için yapmak istediği şeyleri sıralıyor. Dirse Han örtük mesajlar kullanarak sessizliğiyle eşinin ana baba ego durumunu destekliyor.

24) “Dirse Han'ın hatunu çekildi geri döndü. Dayanamadı, kırk ince kız berabere aldı. büyük cins ata binip oğlancığını aramağa gitti.” (Ergin,1995: 30).

Dirse Han'ın eşi, koruyucu ana-baba ego durumuyla hareket ederek, bir annenin oğlancığı için gerekenleri yapmaktadır.

25) “Oğlan orada yıkılınca boz atlı Hızır oğlana hazır oldu. Üç defa yarasını eli ile sıvazladı, sana bu yaradan korkma oğlan ölüm yoktur, dağ çiçeği ananın süti ile senin yarana merhemdir dedi, kayboldu.” (Ergin,1995: 30,31).

Burada oğlanın Hızır ile iletişimi söz konusu olmaktadır. Hızır figürü koruyucu, iyilere yardım edici vasıfları ile ele alınabilir. Hızır ayrıca olağanüstü güçlere inanın sembolüdür. Olağanüstü güçleri arayış koruyucu ana-baba ego durumunu çağrıştırmaktadır. Ana sütünün yaralara merhem oluşunun vurgulanması, koruyucu ana baba ego durumunun etkilerini göstermektedir.

26) *“Oğlanın anası oğlanın üstüne koşturup çıka geldi... (Ergin,1995: 31).*

Görelim hanım ne söyler:

Der:...

Öz gövdende canın var ise oğul haber bana

Kara başım kurban olsun oğul sana” (Ergin,1995:31).

Oğlanın anası, bu deyişteki kurduğu iletişimde ana-baba benlik ego durumunu kullanarak oğlancığına seslenmektedir.

27) *“Akar iken akmaz olsun,*

Biter iken bitmez olsun,

...

Koşar iken koşmaz olsun taş keşlisin” (Ergin,1995:31).

Oğlanın anası Kazılık Dağı'na seslenişinde ana-baba ego durumunu kullanmaya devam etmektedir. Ancak iletişim, koruyucu ana-baba ego durumuyla devam etmesi beklenirken, akılcı bakış açısına evrilerek asıl nedene ait diğer faktörlerin sorgulanmasına dönüşmüştür.

28) *“Bu kaşalar sana nereden geldi” (Ergin,1995: 31).*

İletişim bu aşamada yeni bir karaktere bürünmektedir. Akılcı bir arayışla gerçek nedenleri bulma, muhtemel nedenleri sorgulama, soruların cevaplarını olayı yaşayan kişilerin fikirlerine başvurarak bulma biçimine dönüşmüştür. Bu niteliğiyle iletişim, yetişkin ego durumundan yararlanılarak gerçekleştirilmektedir.

29) *“Der:*

Beri gel ak sütünü emdiğim kadınım ana

...

Beddua edersen babama et

Bu suç bu günah babamdandır” (Ergin,1995: 32).

Genellikle çocuk ego durumuna gönderilen mesaj spontan, bağımsız bir tavırla cevap bulur. Gerçek, saklanmaz açıkça dile getirilir. Suçlu kişi ve işlediği suç, evirip çevirilmeden olduğu gibi aktarılmaktadır. Bu deyiş çocuk ego durumunun niteliklerini taşıyan iletişim şeklidir.

30) *“O kırk namertler bunu duydular, ne eyleyelim diye konuştular.... Dirse Han'ı tuttular. Ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicim boynuna taktular, ak etinden kan çıkıncaya kadar dövdüler.”(Ergin,1995: 33).*

Kırk namertler ise yeniden plan yapmaktadırlar. Bencil çıkarlarını sürdürebilmek için çocuk ego durumlarının etkisiyle iletişime girmektedirler.

31) “Görüyor musun ay oğul neler oldu...kırk yiğidini beraberine al, babanı o kırk namertten kurtar. yürü oğul. baban sona kıydı ise sen babana kıyma, dedi.” (Ergin,1995: 33).

Dirse Han'ın hatunu eşinin başına gelenleri oğluna, ana-baba benlik durumundan aktarmaktadır. Koruyucu nitelikli iletişimini eşine doğru yöneltmektedir. *Oğlan anasının sözünü kırmadı. Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kırıklı sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı, büyük cins atını tutturdu sıçrayıp bindi, kırk yiğidini beraberine aldı, babasının ardınca koşturup gitti.* (Ergin,1995: 34). Ana-baba benlik durumundan gelen mesajlara çocuk ego durumuyla tepkide bulunmaktadır.

32) Hikâyenin bu aşamasında Dirse Han ve Boğaç Han'ın karşılaşmalarında uzun konuşmalara yer verilmektedir. Dirse Han “*savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim dön geri*” (Ergin,1995: 35) gibi ifadeleriyle koruyucu tavırların etkisindeki ana-baba ego durumunu kullanıyor. “*Benim için geldin ise oğlancığımı öldürmüşüm*” (Ergin,1995: 35). ifadesiyle de Dirse Han yine ana-baba ego durumunun etkisinde kalmaktadır. Dirse Han'ın ana baba ego durumuna oğlan, çocuk ego durumundan karşılık vermektedir. Boğaç Han asi çocuk ifadeleriyle çocuk ego durumunu desteklemek için “*bırakmam yok kırk namerde*” (Ergin,1995. 35). ifadelerini kullanmaktadır. Ayrıca “*Benim de içinde akılı şaşmış, şuuru yitmiş ihtiyar babam var*” (Ergin,1995: 36) sözleriyle de doğal çocuk ego durumunu kullanarak iletişimi sürdürmektedir. Bu aşamada, iletişime çatışma durumu hakimdir. Bakalım iletişim, bu aşamadan sonra çözüme kavuşacak adımlara sahip olabilecek mi?

33) “*Hanlar hanı Bayındır oğlana beylik verdi, taht verdi...*” (Ergin,1995: 36).

Bayındır Han, babası için cesurca mücadele eden oğlancığını üstün meziyetlerinden dolayı beylik ve taht vermekle ödüllendiriyor. Bayındır Han oğlancığıyla kurduğu iletişimini yetişkin ego durumuyla gerçekleştirmektedir. Beylik ve taht sahibi olmayı hak edene vererek akılcı, gerçekçi bir tavır sergilemektedir.

34) *Dedem Korkut: “...Sağlıkla, akılla devletini Hak artırsın.”* (Ergin,1995: 36).

Bu aşamada Dedem Korkut'un duayı metafizik boyuttan ayırıp akılcı, gerçekçi bir tavırla ele aldığı görülmektedir. Dedem Korkut devletin büyümesinin sağlık ve akılla olabileceğini belirtiyor. Duasına devam eden Dedem Korkut burada “*yerli kara dağların yıkılmasın, gölgeli büyük ağacın kesilmesin...*” gibi ifadelerle duasında gerçek hayattan unsurlar kullanıyor. Gerçekçi bir bakış açısı sergiliyor. Yaşamın devamı için gerekli olan unsurları, duasına ekleyerek akılcı bir bakış açısını tercih ediyor. Bu ifadelere yetişkin ego durumu eşlik etmektedir.

BULGULAR ve YORUM

Kuramsal çerçevede Transaksiyonel Analiz kuramına göre hikâyenin metin analizinde otuz dört iletişim durumu belirlenmiştir. Bu iletişim durumları, Transaksiyonel analiz kuramının bakış açısıyla incelenerek nitel veriler elde edilmiştir. Bulgular ve yorumlar başlığı altında ise; uzman görüşleriyle belirlenen otuz dört iletişim durumu yine uzman önerileriyle oluşturulan sekiz kategoride ele alınarak ego durumları ve transaksiyonlar belirlenerek, tablolastırılacak ve ardından tablolastırılan bulgular Transaksiyonel Analiz kuramı bağlamında yorumlanacaktır.

Tablo 1.

A) Hikâyenin toplam mesaj sayısına göre ego durumları

Mesaj sayısı		Ana-Baba	Yetişkin	Çocuk
34	Kaynak	20 % 59	11 % 32	3 % 9
	Alıcı	14 % 42	11 % 32	9 % 26

B) Hikâyenin toplam mesaj sayısına göre transaksiyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı	Örtük	Çapraz
34	23 % 67	4 % 11	7 % 20

Tablo 1 incelendiğinde; ilişkilerde etkili olan ana-baba ego durumudur. Hikâyede koruyucu ebeveyn tutumları etkiliyken, çocuk ego durumu sınırlı kalmıştır. Yetişkin ego durumuna dayalı ilişkiler dikkat çekici orana sahiptir. Transaksiyonlar açısından ise tamamlayıcı transaksiyon yüksek bir orana sahiptir. İletişimde hedeflenen ego durumundan beklenen tepkiler alınabilmektedir. Bu ilişkilerde ana-baba ego durumunda koruculuk eşlik etmektedir. İlişkilerdeki koruyuculuk tamamlayıcı transaksiyondur. İlişkilerde karşılıklı koruyuculuğun etkili olduğunu kabul edebiliriz. Eleştirel ana-baba ego durumu beş ilişkide tespit edilmiştir. İlişkilerde, eleştirel ebeveyn tavırları tercih edilmemektedir. Bu bulgu, hikayenin ilişki ikliminde çatışma oluşturacak iletişim biçimlerinden uzak durulduğunu göstermektedir.

Tablo 2.

A) Karşılıklı konuşmalardaki ego durumları

Mesaj sayısı		Ana-Baba	Yetişkin	Çocuk
12	Kaynak	7 % 58	4 % 33	1 % 8
	Alıcı	3 % 25	4 % 33	5 % 41

B) Karşılıklı konuşmalardaki transaksiyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz
12	7 % 58	3 % 25	2 % 16

Tablo 2 incelendiğinde; anlatıcının aradan çekildiği karşılıklı konuşmalar yer almaktadır. Karşılıklı konuşmalarda ana-baba ego durumu oldukça fazladır. Ana-baba ego durumu yanında yetişkin ego durumu da dikkate değer bir orana sahiptir. Bu bulgu, karşılıklı konuşmalarda ana-baba

ego durumuna ikinci düzey fonksiyonel analizde ebeveyn ego durumu eşlik etmektedir. Karşılıklı konuşmalardaki transaksionlara bakıldığında ise tamamlayıcı transaksionlar yaygındır. Bu bulgu, hikayede iletişimin kesintiye uğramadan devamlılığına destek veren iletişim ortamının varlığını göstermektedir. Ayrıca çapraz transaksion oranının az oluşu bu yorumu desteklemektedir. Çapraz transaksion oranının düşük olması iletişim ortamının çatışmasız olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.*A) Beylerin beylerle ilişkilerindeki ego durumları*

Mesaj sayısı		Ana-Baba		Yetişkin		Çocuk	
2	Kaynak	1	% 50	1	% 50	0	%
	Alıcı	0	%	1	% 50	1	% 50

B) Beylerin beylerle ilişkilerdeki transaksion

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz	
2	0	% 0	2	% 100

Tablo 3'e bakıldığında, beylerin birbirleriyle ilişkilerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Transaksion bakımından ise çapraz transaksion oluşu beylerin güç mücadelesi içinde oluşlarıyla ilişkilendirilebilir. Beyler arası iletişimin sürdürülebilir nitelik taşıyamadığı düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Tablo 4.*A) Beylerin yiğitlerle ilişkilerindeki ego durumları*

Mesaj sayısı		Ana-Baba		Yetişkin		Çocuk	
4	Kaynak	3	%	1	%	0	%
	Alıcı	3	%	1	%	0	%

B) Beylerin yiğitlerle ilişkilerindeki transaksion

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-bütünleyici	Örtük	Çapraz	
4	4	%	0	%

Tablo 4'teki bulgulara göre; hikâyede beyler ve yiğitler arasındaki gerçekleşen ilişkiler oran açısından ağırlıklı orana sahip değildir. İlişkilere ana-baba ve yetişkin ego durumu eşlik etmektedir. Beylerden yiğitlere, yiğitlerden beylere doğru ilişkilere ana-baba ego durumunun ikinci düzey fonksiyonel analizinde koruyucu davranışlar ve tamamlayıcı transaksion eşlik etmektedir. Ayrıca ilişki durumuna akılcılık da eşlik etmektedir. Beylerin yiğitleriyle kurduğu iletişimin tamamlayıcı transaksion olmasına bağlı olarak, amaca dönük ve süreklilik arz ettiği vurgulanabilir.

Tablo 5.*A) Eşler arası ilişkilerdeki ego durumları*

Mesaj sayısı		Ana-Baba		Yetişkin		Çocuk	
8	Kaynak	4	% 50	4	% 50	0	%
	Alıcı	4	% 50	4	% 50	0	%

B) Eşler arası ilişkilerdeki transaksyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz
8	8 % 100	0 %	0 %

Tablo 5'e bakıldığında; eşler arasındaki ilişkiler ego durumu bakımından incelendiğinde ana-baba ve yetişkin ego durumuyla ilişki kurdukları görülmektedir. Transaksiyon açısından ele alındığında ise ilişkiler tamamlayıcı transaksyondur. Kaynak ve alıcı hedeflediği ego durumuna uygun iletişimler geliştirebilmekte, beslemekte sürekliliğini sağlamakta güçlü iletişim kurmaya zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, ilişkilerde eşler koruyucu ya da eleştirel ana-baba ego durumuna dayalı tepkiler geliştirebilmektedirler. Yetişkin ego durumundan gelen mesaja yine yetişkin ego durumuyla iletişim kurabilmektedir. Bu bulgu, eşler arası ilişkilerin kadın ve erkek eşitliği ilkesine dayalı gerçekleştirildiğinin kanıtıdır. Bu olguya dayalı olarak, iletişimin uyum içerisinde sürdürüldüğü söylenebilir.

Tablo 6.

A) Ebeveyn ve çocuk ilişkilerindeki ego durumları

Mesaj sayısı	Ana-Baba	Yetişkin	Çocuk
5	Kaynak 4 % 80	1 % 20	0 % 0
	Alıcı 1 % 20	1 % 20	3 % 60

B) Ebeveyn ve çocuk ilişkilerindeki transaksyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz
5	2 % 40	0 %	3 % 60

Tablo 6'daki bulgular ele alındığında; hikâyede ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde kaynağın ebeveynler olduğu durumlarda koruyucu ana-baba ego durumuyla iletişim kurdukları görülmektedir. İlişkilerdeki diğer bulgu ise; bazen çocukların ebeveynlerine ana-baba ego durumuyla mesaj göndermekte oldukları dikkat çekmektedir. Karşılıklı koruyucu tutumlar, Oğuz boyu ebeveynlerince övünçle karşılanmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarıyla çapraz transaksiyona dayalı ilişkilerin yanında yetişkin ego durumuyla tamamlayıcı transaksiyona dayalı iletişim kuruyor olmaları dikkat çekici bulgudur. Bu bulgu; ilişkilerde çocukların birey olarak saygı gören bir konumda bulduklarını göstermektedir. Ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkilerine akılcılık ve gerçekçilik eşlik etmektedir.

Tablo 7.

A) Aile dışındaki bireylerle kurulan ilişkilerdeki ego durumları

Mesaj sayısı	Ana-Baba	Yetişkin	Çocuk
11	Kaynak 5 % 46	3 % 27	3 % 27
	Alıcı 7 % 64	3 % 27	1 % 9

B) Aile dışındaki bireylerle kurulan ilişkilerdeki transaksyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz
11	6 % 55	2 %18	3 % 27

Tablo 7’ deki aile dışındaki bireylerle kurulan ilişkilere bakıldığında; ana- baba ego durumu etkili orana sahiptir. Ancak ilişkilere yetişkin ve çocuk ego durumu da eşlik etmektedir. Bu durum hikâyedeki kahramanların gerek duyduklarında ilişkilerini farklı ego durumlarını kullanarak iletişim durumlarını düzenleyebildiklerini göstermektedir. İlişkilerde tamamlayıcı transaksyonlar ön plandadır. Yani ilişkiyi sürdürebilme becerilerinin yüksek olduğu, iletişimi akılcı gerçekçi temeller üzerine kurduklarını göstermektedir. Ancak çapraz transaksyonların bulunması kahramanların gerektiğinde, ilişkilere iletişimi durdurucu tepkiler sergilediklerini göstermektedirler. Aile dışındaki kişilerle açık olmayan örtük transaksyonlar kullanılmıştır. Transaksyonlar açısından tüm transaksyonların kullanılması hikâyede aile dışındaki kişilerle iletişimi istedikleri biçimde kurabilme becerilerini göstermektedir.

Tablo 8.

A) Kadınların başlattığı ilişkilerdeki ego durumları

Mesaj sayısı		Ana- Baba	Yetişkin	Çocuk
13	Kaynak	10	3	0
	Alıcı	7	3	3

B) Kadınların başlattığı ilişkilerdeki transaksyonlar

Mesaj sayısı	Tamamlayıcı-Bütünleyici	Örtük	Çapraz
13	9	2	2

Tablo 8 incelendiğinde kadınların hikâyenin olay örgüsüne katılımının gelişme bölümünde olduğu görülmektedir. Kadınların ilişkilerinde ana-baba ego durumu yaygın kullanılmaktadır. Bu durum oğuz boyu kadınlarının tahmin edilen bir niteliğidir. Eleştirel ana-baba ego durumu sadece Kazılık Dağı’na seslenişte kullanılmıştır. Yetişkin ego durumu daha az belirlenmiştir. Transaksyonlar açısından oğuz boyu kadınlarının iletişimi geliştirici, sürekliliği sağlayıcı nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Çocuklarla kurulan iki iletişim durumu çapraz transaksyondur. İki iletişim durumunda ise örtük transaksyon tespit edilmiştir. Oğuz boyu kadınlarının açık iletişimi tercih ederek nadiren örtük iletişime ihtiyaç duydukları görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Hikâyedeki ilişkilerin analizi genel olarak ele alındığında; çocuk ego durumunun sınırlı sayıda kullanıldığı belirlenmiştir. Ana-baba ego durumunun çocuk ego durumuna göre daha fazla başvurduğu görülmektedir. Yetişkin ego durumunun ilişkilere hâkim orana sahip olması dikkat çekici bulgulardandır. Ana- baba ego durumu, iki iletişim durumunda eleştirel, diğer ilişkilere koruyucudur. Yetişkin ve ana-baba ego durumu harmanlanarak kullanılmıştır. Buna göre hikâyede Oğuz boyu bireylerinin ilişkilerinde koruyucu tutumlar yanında gerçekçi, akılcı ve iletişimin devamlılığını sağlayan yetişkin ego durumuna dayalı ilişkiler ağı görülmektedir. Hikâyede ilişkiler tamamlayıcı transaksyonlarla sürdürülme eğilimindedir. Buna bağlı olarak Oğuz boyu bireylerinin iletişimi sürdürme isteklerini, iletişimin devamlılığını sağlayan ayrıntılara gösterdikleri özenle açıklanabilir.

Bu bulgu Kıran (2015) bulgularıyla desteklenen bulgulardandır.

Beylerin arasındaki ilişkiler, çapraz transaksyonlarla gelişmiştir. Bu bulgu Oğuz boyu beylerinin güç mücadelesinin ilişkilere ve iletişime yansımaları olarak düşünülebilir. Beylerin yiğitleriyle ilişkisinde transaksyon tamamlayıcıdır. Bu durum beyler ve yiğitler arasında statüye dayalı ayrımın aşılması açık iletişim kurulduğunu göstermektedir. Bu bulgu Kıran (2015) bulgularıyla desteklenen bulgulardandır.

Eşler arası ilişkilerde, çocuk ego durumu ve çapraz transaksyon görülmezken ilişkilerin tümü tamamlayıcı transaksyondur. Ego durumları açısından koruyucu ana- baba ve yetişkin ego durumu tespit edilmiştir. Yetişkin ego durumunun eşler arasındaki ilişkilerde yaygınlığı, Oğuz boyunda eşler arası ilişkilerde sanılanın aksine erkek egemen bir yapının olmadığı ispatı olarak değerlendirilebilir. İlişkilerin eşitlik ilkesine dayandığı düşünülebilir. Eşler arası ilişkilerin eşitliğe dayandığı ilkel ilişkilerin aksine modern nitelikler barındırdığı transaksyonel analiz ile de belirlenmiştir. Eşler arası ilişkilerde erkek egemen yapının olmadığı ve eşlerin arasında eşitliğe dayandığını vurgulayan bu bulgu ile literatürdeki; Çolak (2016), Kılıç (1997), Kırzioğlu (2000), Gündüz (2012), Kıran (2015), çalışmalarını örtüşmektedir.

Ebeveynler ve çocuklar arası ilişkilerde çapraz transaksyonlar bulunmuştur. Bu durum ebeveynlerin koruyucu tutumlarıyla açıklanabilir. Kaynağın çocuklar olduğu bazı ilişkilerde koruyucu ana-baba ego durumuyla iletişim gerçekleşmektedir. Bu durumlar oğuz boyu oğlancıklarının yiğitliklerini sergilediği ilişkilerdir. Oğuz boyunda çocukların kaynak olduğu iletişim durumlarında koruyucu ana baba ego durumu sergilemeleri transaksyonel analiz kuramsal beklentileriyle yordanamayan dikkat çekici farklılıklardandır. Aile dışındaki ilişkilerde iletişime, tamamlayıcı transaksyonlar eşlik etmektedir. Bu durum ölçülü bir iletişim kurabilme becerilerini sergileyebildiklerini göstermektedir. Bu bulgu Kıran (2015) bulgularıyla desteklenen bulgulardandır.

Kadınların kaynak olduğu iletişim, koruyucu ana-baba ego durumuyla gerçekleşmektedir. Hikâyenin aşamaları ve yaşam arasında ilişki kurulduğunda kadınların gelişme aşamasındaki üstlendikleri sorumluluğun gerçek yaşamdaki belirleyiciliklerinin yansımaları olduğu düşünülebilir. Hikâyede Oğuz boyu kadınları üç ilişkiden ikisinde eleştirel ana-baba ego durumunu kullanmışlardır. Kadınların ilişki ve iletişimde eleştirici ve geliştirici rollerini göstermektedir. Ayrıca kadınların iletişimlerinde ihtiyaç duydukları örtük transaksyonlardan yararlandıkları ve problemlerin çözümünde gerçekçi ve akılcı yollara başvurdukları görülmektedir. Bu bulgu Kıran (2015); Taş ve Dağtaş (2016) bulgularıyla desteklenen bulgulardandır.

Bu araştırma; Dede Korkut kitabındaki diğer hikâyelerin de transaksyonel analiz kavramlarıyla ele alınabileceğini göstermektedir. Başka araştırmalarda diğer hikâyelerin iletişim iklimi transaksyonel analizinin yapılabileceği öneri olarak sunulabilir. Böylece oğuz boyunun iletişim iklimine eşlik eden psikolojik boyut kapsamlı biçimde açığa çıkarılabilir. Ayrıca hikâyelerin farklı araştırmalara konu olabileceğine sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden, farklı bilim dallarının özgün yöntem ve teknikleri kullanılarak Dede Korkut Kitabına ilişkin yapılacak araştırmalar, tarihi mirasımızdaki zenginliklerin fark edebilmesine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, S. (1999). Aldatmalarda kullanılan mesajlar (Bir Erzurum masalının transaksiyonel analizi), *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12, 87-96.
- Akbağ, M. (2000). *Stresle başa çıkma tarzlarının üniversite öğrencilerinde olumsuz otomatik düşünceler, transaksiyonel analiz ego durumları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyun, F. (2001). *Transaksiyonel analiz*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Altıntaş, E. (2005). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Aktüel Yayıncılık.
- Başay, A., & Öğretir-Özçelik, A. D. (2018). “Kaşağı” adlı hikâyenin aile içi iletişim ve iletişim çatışmaları açısından incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 429-456. doi:10.19145/e-gifder.324802
- Berne, E. (1961). *Transactional analysis in psychotherapy*. New York: Grove Press, Inc.
- Berne, E. (1964). *Games people play*. New York: Grove Press, Inc.
- Berne, E. (1988). *What do you say after you say hello?* California: Corgi Boks,
- Berne, E. (2001). *Hayat denen oyun*. İstanbul: Kariyer Yayınları
- Corey, G. (1996). *Theroy and practice of counseling and psychotherapy*. Belmont: Cengage Learning.
- Çolak, F. (2016). Türklerde lider kadın tipolojisi ve Gülnar Hatun efsanesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 58,70.
- Dökmen, Ü. (1994). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Durbilmez, B. (2015). Eflâtun Cem Güney’in Dede Korkut Masalları’na metinler arası bir yaklaşım: ‘Kan Turalı’ örneği”. *Millî Folklor*, 27(108) 165-179.
- Ergin, M. (1995). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gündüz, A. (2012). Tarihi süreç içerisinde Türk toplumunda ve devletlerinde kadının yeri ve önemi. *International Journal of Social Science*, 5,(5),130-148.
- Karahasanoğlu, T. (2002). Dede Korkut Hikâyelerinde iletişim belgeleri. *İ. Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2, 257-295.
- Karahasanoğlu, T. (2003). Dede Korkut Hikâyelerinde iletişim belgeleri II. *İ. Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 3, 25-64.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, F. (1997). Dede Korkut kitabından “Dirse han oğlu bağaç han boyı, adlı hikâyenin tema ve yapı bakımından tahlili. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8, 79-97.

- Kıran, A. E. (2015). Çağdaş bir anlatı: Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu. *Millî Folklor*, 27, (108), 155-164.
- Kırzioğlu, M. F. (2000). *Dede Korkut Oğuznameleri*. Ankara: AKM Yayınları.
- Nelson Jones, R. (1982). *Danışma psikolojisi kuramları*. Ankara: TDFO Ltd. Şti.
- Steiner, C. (1974). *Scripts people live: Transactional analysis of life scripts*. New York: Grove Press Inc.
- Taş, H., & Dağtaş, A. (2016). Dede korkut hikâyelerinin transaksiyonel analiz kuramı açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 9(42). doi: 10.17719/jisr.20164216240
- Woollams, S., & Brown, M. (1979). *TA, the total handbook of transactional analysis*. New York: Prentice Hall.